

Irena Leliūgienė, Elvyra Giedraitienė, Liudmila Rupšienė

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ / SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ RENGIMAS LIETUVOJE

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip Lietuvoje sekėsi spręsti socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų profesijų integralumo problemą, socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo reglamentavimo problemą, socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo mokyklų tinklo susikūrimo ir plėtros problemas. Išanalizavus mokslinę literatūrą, dokumentus ir remdamosi savo patirtimi autorės konstatuoja, kad socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo pradžia ir tobulinimas vyko socialinės reformos, socialinių paslaugų infrastruktūros bei teisinės bazės formavimosi kontekste. Po daugelio diskusijų šiuo metu įsitvirtino nuostata, kad socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas yra integralios ir viena kitą papildančios profesijos. Socialinių profesijų specialistų rengimo reglamentavimas padėjo pereiti nuo stichiško ir beveik nevaldomo prie labiau suderinto ir sistemškai valdomo. Šalyje susikūrė ir stiprėjo socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklas, apimantis įvairius šalies regionus. Specialistų rengimas vyksta pagal universitetines ir neuniversitetines studijų programas socialinio darbo ir edukologijos studijų kryptyse. Pastarasis laikmetis kelia naujas aktualias problemas: socialinių darbuotojų pasiūlos / paklausos disbalansas, konkurencija ir bendradarbiavimas, studentų motyvacija, aukštos kvalifikacijos dėstytojų stoka, praktikos (ypač universitetuose) trūkumė ir kokybė.

Esminiai žodžiai: socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, specialistų rengimas.

Įvadas

Esminiai socialiniai ir ekonominiai pokyčiai Lietuvoje prasidėjo 1991 m., atkūrus Nepriklausomybę. Perėjimas prie rinkos ekonomikos sukėlė nelauktas socialines problemas (skurdą, nedarbą, būsto stygių, lygių galimybių disbalansą), kurios tiesiogiai paveikė labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes (senus ir pagyvenusius, neįgaliuosius, daugiavaikes šeimas, rizikos grupių šeimų vaikus). Šias problemas dar labiau pagilino tokie socialiniai reiškiniai kaip didėjantis nusikalstamumas, korupcija, alkoholis, narkomanija, prostitucija, vaikų teisių pažeidinėjimas. Pasak R. Grigo [4, p. 13], visuomenė kaip socialinė sistema pateko į dinaminės nepusiausvyros būvį, kuriam būdingas struktūrinis bei funkcinis neapibrėžtumas, iš esmės pažeidžiantis sistemos stabilumą bei tęstinumą.

Šioje socioekonominėje situacijoje Lietuva pasirinko strategiją – panaudoti tuos socialinių problemų sprendi-

mų būdus, kurie pastaraisiais dešimtmečiais buvo plėtojami daugumoje modernių gerbūvio valstybių, t. y. kurti stabilią socialinės apsaugos sistemą (socialinį gerbūvį) ir profesionaliai teikti socialines paslaugas, „amortizuojant“ socialinių problemų poveikį bei kuriant socialinių problemų prevencijos modelius. Socialinė gerovė, pasak W. Friedlanderio [3, p. 4], „yra organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema, padedanti individams ir grupėms gauti pagalbą, galinčią sukurti tenkinančius juos gyvenimo ir sveikatos apsaugos standartus bei tokius asmeninius ir socialinius santykius, kurie leidžia piliečiams išvystyti visus gebėjimus, įtakojančius visuomenės gerovės ir poreikių bendruomenėje ir šeimoje subalansavimą“. Socialinių struktūrų (sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos, švietimo ir kt.) tinklo silpnas išvystymas ir tų sistemų paslaugų neefektyvumas negalėjo atliepti laikotarpio žmonių socialinių poreikių (*Tarybinėje Lietuvoje kaip ir daugelyje totalitarinių planinės ekonomikos valstybių buvo laikomasi nuostatos, kad politinė sistema ir tuo metu teikiamos socialinės garantijos jau savaime apsaugo žmogų nuo socialinių problemų*). Įvertinant tai, kad profesionalus socialinis darbas kitose šalyse galėjo atlikti tokias svarbias funkcijas, kaip susilpnėjusių galių atstatymas, individualių ir socialinių resursų aprūpinimas, žmonių socialinio disfunkcionalumo prevencija, išryškėjo naujų specialistų – socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų poreikis Lietuvoje.

Tuomet ir atsiskleidė socialinio darbuotojo / socialinio pedagogo kaip profesionalo rengimo būtinybė bei supratimas, kad šių profesijų reikia mokytis. Ir nors šių specialybių šaknys yra pakankamai senos, Lietuvos aukštosios bei aukštesniosios mokyklos (kurios vėliau reformavosi į neuniversitetinio aukštojo mokslo kolegijas) tokios patirties neturėjo. Taip buvo mestas iššūkis aukštojo mokslo sistemai – ieškoti modelio, kaip parengti kvalifikuotus socialinius darbuotojus ir socialinius pedagogus, kurie atlieptų besikeičiančios, į piliečių aktyvumą orientuotos visuomenės poreikius. Prasidėjo pakankamai stichiškas socialinio darbo ir socialinės pedagogikos programų kūrimo procesas, kurį inspiravo iniciatyvūs mokslininkai, turėję atitinkamą įdirbį žmogaus socializacijos kontekste ir supratę socialinių profesijų svarbą tuomet ir perspektyvoje. Tai J. Ambrukaišis (ŠU), A. Bagdonas (VU), B. Bitinas (VPU), A. Juodaitytė (KU), V. Goštautas (VDU), V. Karvelis (ŠU), A. Kaušlyienė (Utenos kolegija), I. Leliūgienė (KTU), A. Jagelavičius (VDU), N. Večkienė (VDU), E. Giedraitienė (KU), L. Rupšie-

nė (KU), I. Jonutytė (KU), D. Alifanovienė (ŠU) ir kt.

Socialinių profesijų specialistų rengimo procesas glaudžiai susijęs su Lietuvos politiniu, ekonominiu, socialiniu bei kultūrinu gyvenimu, socialinės politikos bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtojimu (valstybiniame sektoriuje ir NVO), teisinės bazės kūrimu bei profesinės bendruomenės formavimusi. Pasak A. Bagdono [1, p. 12], „Lietuvos mokslo, studijų, kultūros ir socialinio funkcionavimo realybėje atsirado ir toliau sparčiai formuojasi mūsų kraštui visiškai nauja socialinio darbo subkultūra“. Vykstant intensyviai socialinės apsaugos reformai, buvo kuriama teisinė bazė, turinti suteikti žmonėms pagrindines socialines garantijas. Lietuvos gerovės valstybės tipas pradėjo plėtotis liberalia kryptimi. Žemas pilietinės visuomenės lygis taip pat turėjo įtakos liberalaus modelio formavimuisi Lietuvoje. Pasak J. Paluckienės (1999), sunku eiliniam žmogui, kuriuo sovietiniais laikais rūpinosi valstybė, pereiti prie mąstymo, kad nuo šiol jis pats turėtų prisiimti daugiau atsakomybės už savo gerbūvį. Pakeisti santvarką galima greitai, tačiau pakeisti žmonių mąstymo kultūrą kartais reikia net kelių kartų pasikeitimo.

Per penkiolika Nepriklausomybės metų buvo priimti pagrindiniai įstatymai: *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992), *Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas* (1990), *Invalidų socialinės integracijos įstatymas* (1991, vėlesnė versija – *Neįgalųjų <...>* (2005), *Sveikatos apsaugos sistemos įstatymas* (1994), *Socialinių paslaugų įstatymas* (1996), *Vaiko globos įstatymas* (1998) ir kiti. Tuo metu tai sudarė pakankamai gerą teisinį pagrindą, kuris yra papildytas eile naujų, šiai dienai reikšmingų įstatymų. Susiformavo Socialinės apsaugos sistema, kurią sudaro socialinis draudimas ir socialinė parama. Tuo pat metu formavosi ir socialinio darbo samprata bei buvo tiriamas realus jo poreikis. Pasak L. Žalimienės (2003), patys pirmieji socialinio darbo poreikio tyrimai 1995 m. atskleidė, kad socialinių ir ekonominių rodiklių (nedarbo, skurdo, nusikalstamumo ir t. t.) kontekste socialinio darbo poreikis buvo didelis, tačiau poreikis iš pačių klientų pusės dar nebuvo susiformavęs, nes kliudė senos socialinės globos sistemos įvaizdis, kuris socialinį darbą buvo eliminavęs kaip atskirą veiklos sritį ir žmonės tradiciškai orientavosi į neformalią pagalbą iš gimiinių ir kaimynų bei į valstybės materialinę paramą. Tuo metu socialinį darbą dirbo praktikai, neturintys specialaus profesinio pasirengimo, o ir kokybiškai atlikti darbą kliudė jau minėta klientų orientacija į materialinę pagalbą, pačių socialinių darbuotojų didelis darbo krūvis bei išteklių stoka. 1994 m. buvo įkurta Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija, kuri 1997 m. pateikė ir patvirtino socialinio darbo praktikams ir akademinėi bendruomenei svarstyti Kauno technologijos universiteto profesorės I. Leliūgienės ir Vilniaus universiteto profeso-

riaus B. Bitino parengtą Lietuvos socialinio darbuotojo etikos kodeksą, kuris galioja iki šiol.

Šis kodeksas padėjo socialinių profesijų vertybinius pagrindus, kuriuos būtų galima įvertinti J. Morkūnienės [11, p. 10] klasikinio humanizmo analizės kontekste: „Vietoje klasikinio humanizmo kelto tikslo – paaiškinti, kokių būdu asmenybė gali būti adekvati sau, išsaugoti žmogiškumą savyje, dabarties humanizmo tikslas – atskleisti, kaip asmenybė (žmogus) turi veikti, kad išsaugotų žmogiškumą kitame žmoguje, greta savęs, t. y. išsaugotų žmoniją ir pasaulį“. Ekonominių ir socialinių pokyčių laikotarpiu tai yra labai reikšmingas požiūris ir pilietiškumo stiprinimo aspektu. Etikos kodeksas – ne tik įstatymų rinkinys, bet ir paties socialinio darbuotojo moralinis įsipareigojimas klientui.

Praėjus penkiolikai Nepriklausomybės metų, šiaudien jau galima išskirti socialinio darbo, kaip profesijos mokymo, tam tikrus periodus. Galima sutikti su A. Bagdonu (2001), kad Lietuvos socialinis darbas jau gali būti atitinkamai periodizuojamas:

1. 1990–1991 m. periodas – socialinio darbo sąvokos priėmimo laikotarpis; tuo metu vyksta socialinės apsaugos reforma, išryškėja socialinio darbo poreikis.

2. 1992–2002 m. periodas – socialinio darbo profesionalizacija, kai beveik visuose Lietuvos universitetuose, aukštesniosiose mokyklose bei kolegijose kuriamos socialinio darbo programos, formuojasi teisinė bazė, leidžianti stiprėti socialinių paslaugų sektoriui, didėja tarptautinės paramos įtaka studijų programų turiniui bei vyksta pirminė socialinių darbuotojų atestacija.

3. Nuo 2002 m. iki dabar – profesionalaus socialinio darbo bei pilietinio sektoriaus (NVO) stiprėjimas, socialinio darbo tyrimų mokslinės-taikomios erdvės plėtra bei socialinės integracijos į ES socialines struktūras, kurios užtikrina socialinių garantijų ir socialinių paslaugų internacionalizaciją atitinkamos socialinio darbo kokybės kontekste.

Taigi socioeducacinio darbo studijos Lietuvos aukštajame moksle (universitetiniame ir neuniversitetiniame lygmenyje) pradėjo plėtotis gana sudėtingomis socialinėmis bei ekonominėmis sąlygomis padedant naujai parengtiems ir išleistiems įstatymams bei poįstatyminiams aktams, entuziastingai šį darbą pradėjusiems šalies universitetų bei kolegijų dėstytojams.

Kaip Lietuvos aukštosios mokykloms sekėsi spręsti pagrindinius socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo klausimus: socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų profesijų integralumo problemą, socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo reglamentavimo problemą, socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo mokyklų tinklo susikūrimo ir plėtros problemas? Kokios pastaruoju metu iškilo socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo problemos ir ko-

kios jų sprendimo perspektyvos? Šie probleminiai klausimai aktualūs socialinio darbo / socialinės pedagogikos specialistų rengimo teorijai ir praktikai ir reikalauja tyrėjų dėmesio.

Siekiant atsakyti į šiuos klausimus buvo atlikta mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. Kadangi straipsnyje siekiama atskleisti ne tik šiuolaikines socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tendencijas, bet ir atkurti netolimą socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo praeitį, labai svarbu, kad šio straipsnio autorės pačios aktyviai dalyvavo ir iki šiol dalyvauja socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengime. Todėl, rašant šį straipsnį, mokslinės literatūros ir dokumentų analizė buvo praturtinta pačių autorių patirtimi ir prisiminimais, kurie neužfiksuoti jokiose kitose publikacijose.

Socialinių profesijų (socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų) integralumo problema

Jau nuo pačių pirmųjų studijų programų, pagal kurias buvo rengiami socialiniai darbuotojai / socialiniai pedagogai, įsitvirtinimo Lietuvos aukštosiose mokyklose pradėta intensyviai diskutuoti, kas yra bendro ir kas skirtingo tarp socialinio pedagogo ir socialinio darbuotojo profesijų. Tam reikėjo pasitelkti ir kitų kraštų patirtį, nes šių socialinių profesijų praktinio, akademinio bei mokslinio segmentų analizės nepavyko išvengti ir kitų šalių mokslininkams bei praktikams.

Šalies aukštosios mokyklos matė gana skirtingas problemos sprendimo vizijas. Vienos laikėsi formalizuotos socialinio darbuotojo ir socialinio pedagogo profesijų atskyrimo pozicijos ir teigė, kad socialiniai pedagogai – tai socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais mokyklose, globos institucijose, kitose ugdymo bei švietimo institucijose. Kitos laikėsi funkcionalios socialinio darbuotojo ir socialinio pedagogo profesijų atskyrimo pozicijos ir šias profesijas skirstė pagal jų atliekamas funkcijas: socialinių pedagogų vaidmenį matė socialinių problemų prevencijoje, o socialinių darbuotojų – intervencijoje [10]. Šių diskusijų ir neaiškumo fone akivaizdžiai sustiprėjo susitarimo ir apsisprendimo poreikis, tačiau Lietuvoje nebuvo surengta vieša bendra diskusija šiuo klausimu.

Viena aišku, kad nėra pagrindo šias profesijas visiškai atskirti. Į šią problemą lanksčiai žiūri Vakarų Europos universitetai ir kolegijos. Po ilgų procedūrų patvirtinus socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų kvalifikacinius reikalavimus, šiandien niekas neabejoja, kad šios profesijos yra integralios bei papildančios viena kitą. Matyt, tam reikėjo jau išgyvento patyrimo įvertinimo. Tai patvirtina R. Grigo (2001) mintį, kad socialinės tikrovės vertinimas reikalauja laiko distancijos (latentiškumo), atotrūkio tarp žmonių mąstymo ir pačios tikrovės įvertinimo bei veiksmo dalyvių interesų skirtumo subalansavimo.

Diskusijos dabar kyla ne tiek dėl šių socialinių profesijų profesinės veiklos ribų, kiek dėl mokslinio bei akademinio šių profesijų statuso, ypač rengiant universitetines programas. 2000 m. Kaune surengtoje tarptautinėje Europos socioedukacinio darbo mokyklų konsorciumo (*EC-SPRESS*) konferencijoje „Socialinės profesijos socialinei Europai – kelias į ateitį“ P. Jucevičienė išsakė poziciją, kad „XXI amžiaus iššūkiams atliepiančius socialinio darbo profesionalus reikia rengti šiuolaikinėse universitetinėse studijose, derinančiose platų teorinį parengimą ir praktinį darbą“. Socialinė pedagogika Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, yra pripažintas mokslas, turintis savo objektą ir dalyką, o socialinis darbas traktuojamas daugiau kaip profesinė veikla nei mokslas. Tai yra todėl, kad nėra socialinio darbo mokslinio apibrėžimo. Pasak A. Bagdono (2001), kiekviena socialinio darbo kryptis, teorinė paradigma, perspektyva turi savo sampratą ir apibrėžimą. Bendra socialinio darbo teorija yra formavimosi procese, nes tai, ką vadiname socialinio darbo teorija, yra gretutinių mokslų (psichologijos, sociologijos, filosofijos, pedagogikos ir t. t.) žinių pritaikymas socialinio darbo objektams analizuoti. P. Jucevičienė (2000) pažymi, kad svarbu nesusiaurinti socialinio darbo praktiką grindžiančių teorijų rato, kadangi atskiros teorijos leidžia spręsti tik tam tikras socialinio darbo erdves problemas. Tai patvirtina ir A. Valantiejaus mintis [17, p. 420], kad „nei viena, nei dvi ar trys moderniosios socialinės teorijos jau nebėra pajėgios – dėl tradicinių sąvokų schematiškumo – nagrinėti naujų problemų.“

Galima drąsiai teigti, kad besiformuojanti socialinio darbo tyrimų mokslinė-taikomoji erdvė sudaro palankias sąlygas socialiniam darbui plėtotis ir kaip mokslui. Kol kas išlieka problemiška tai, kad šalyje nėra nei vieno socialinio darbo krypties mokslo daktaro, tačiau nuo 2004 m. apie 20 Lietuvos doktorantų pagal tarptautinį projektą rengia socialinio darbo krypties disertacijas Laplandijos universitete Suomijoje.

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo reglamentavimas

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo reglamentavimas Lietuvoje iš esmės apima du pagrindinius aspektus: pirmą, reglamentuojamos bendrosios rengimo taisyklės (taikomos visoms studijų programoms); antrą, reglamentuojamos specialiosios, taikomos tik socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimui.

Apie bendrąjį reglamentavimą verta pasakyti tiek, kad per šešiolika Nepriklausomybės metų Lietuva tikslingai nutolo nuo sovietinės studijų sistemos ir, laikydama Europos Sąjungos rekomendacijų dėl aukštojo mokslo plėtros (Bolonijos deklaracija), suartėjo su kitomis Europos valstybėmis ir įsiliejo į bendrą europinę studijų erd-

vę. Šis procesas stipriai veikė socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimą. Bendruoju reglamentavimu keitėsi studijų trukmė, studijų lygmenys (atsirado neuniversitetinės programos, universitetinės pagrindinės ir magistrantūros bei doktorantūros studijų programos), mokyklų tipai (aukštesniosios mokyklos transformavosi į aukštąsias – kolegijas), studijų programų sandara ir kt.

Švietimo ir mokslo ministerija, Studijų kokybės vertinimo centras reikalauja iš aukštųjų mokyklų laikytis europinių susitarimų aukštojo mokslo srityje ir juos atitinkančių reglamentų (pvz., *Vientisųjų studijų programų nuostatai*, 2000; *Nuosekliųjų studijų formų aprašai*, 2000; *Pagrindinių, specialiųjų ir vientisųjų studijų programų nuostatai*, 2005; *Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas*, 2005), kurie taikomi absoliučiai visoms studijų programoms. Įregistruojamos ir akredituojamos tik tos studijų programos, kurias Studijų kokybės vertinimo centro ekspertai pripažįsta kaip atitinkančias minėtus reglamentus.

Bendrasis studijų reglamentavimas lėmė tai, kad šiuo metu socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimas vyksta pagal trijų tipų programas: 1) neuniversitetinės (absolventams suteikiama profesinė kvalifikacija), 2) universitetinės pagrindinių studijų (absolventams suteikiamas bakalauro laipsnis), 3) universitetinės magistrantūros studijų (absolventams suteikiamas magistro laipsnis). Atskirų socialinio darbo arba socialinės pedagogikos doktorantūrų nėra. Socialinės pedagogikos disertacijos rengiamos ir ginamos edukologijos krypties, socialinio darbo – sociologijos, edukologijos, psichologijos – doktorantūrose.

Jau nuo pirmųjų studijų programų, pagal kurias buvo rengiami socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai, Lietuvos aukštosiose mokyklose pradėta intensyviai diskutuoti apie šių programų struktūrą ir turinį.

Daugiausiai neišskumų kilo dėl programų priskyrimo studijų kryptims bei teikiamų profesinių kvalifikacijų.

Pirmasis bandymas teisiškai išspęsti šį klausimą buvo tuomet, kai Lietuvos profesijų klasifikatoriuje (1999) oficialiai buvo įteisintos abi profesijos: socialinio pedagogo ir socialinio darbuotojo. Tiesa, socialinio pedagogo profesijos aprašas iki šiol šiame dokumente yra tuščias, o socialinio darbuotojo profesija aprašyta gana išsamiai. Suprantama, kad šis faktas yra dar vienas paliudijimas, jog šalyje vis dėlto iki šiol nėra vienareikšmiškai atsakytą į esminį klausimą: kas yra socialinis pedagogas / socialinis darbuotojas ir kokia yra kiekvieno iš šių profesionalų veiklos specifika.

Studijų programų priskyrimo studijų kryptims klausimas buvo išspęstas 2001 m., kai LR Vyriausybė patvirtino studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vykdomos studijos Lietuvos aukštosiose mokyklose, klasifikatorių. Šia-

me klasifikatoriuje šalia kitų socialinių mokslų krypčių (vadybos, teisės, ekonomikos, edukologijos ir kt.) buvo išskirta ir socialinio darbo studijų kryptis. Klasifikatoriuje buvo numatyta, kad baigusieji socialinio darbo krypties studijų programas galės įgyti socialinio darbo bakalauro ir magistro laipsnius bei socialinio darbuotojo ar / ir socialinio pedagogo profesines kvalifikacijas. Tačiau tam pasipriešino edukologijos krypties mokslininkai, kurie įžvelgė koliziją su Lietuvos mokslų klasifikatorium (1997). Pastarajame klasifikatoriuje socialinė pedagogika traktuojama kaip edukologijos mokslo, o ne socialinio darbo krypties atšaka. Taigi šiame kontekste atrodė neloģiška edukologijos bakalaurams atimti teisę gauti socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją.

2003 m. LR Vyriausybės nutarimu minėtas klasifikatorius buvo pakoreguotas, atstatant galimybę socialinės pedagogikos programos absolventams suteikti edukologijos bakalauro ir magistro laipsnius. Pagal minėtą dokumentą socialinio darbuotojo profesinė kvalifikacija gali būti teikiama tik socialinio darbo studijų krypties programą studijavusiems studentams, o socialinio pedagogo – tik edukologijos krypties studijų programą studijavusiems studentams. Kol kas yra pereinamasis periodas ir kelios studijų programos, įregistruotos studijų programų registre, neatitinka šio reglamento. Pz., socialinio darbo magistrantūros studijų programos absolventams numatyta teisė įgyti socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją. Taip yra todėl, kad aukštosios mokyklos negali pakeisti savo studijų programų duomenų registre, kol dar yra studentų, kurie įstojo į studijų programą, įregistruotą pagal 2001 m. klasifikatorių.

Žinoma, toks socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo formalus atskyrimas nereiškia, kad socialiniai darbuotojai negali dirbti socialiniais pedagogais (ir atvirkščiai) – abi profesijas reglamentuojančiuose dokumentuose numatomi gana nesudėtingi „perėjimo tiltai“ iš vienos profesijos į kitą. Taigi socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų rengimas formaliai yra atskirtas, tačiau būtų netikslu nutylėti apie abejones dėl tokio atskyrimo. Abejonių yra nemažai, tačiau dabartinėje situacijoje, atsižvelgiant į šiuo metu Lietuvoje veikiančius mokslo ir studijų reglamentus, geresnės išeities rasti nepavyko. Todėl į socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų rengimo formalų atskyrimą vertėtų žvelgti procesualiai ir pripažinti, kad šis atskyrimas yra vienas iš socialinių profesijų specialistų rengimo raidos etapų. Akivaizdu, kad socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų rengimas priklauso nuo pastarųjų profesijų įsitvirtinimo visuomenėje ir išsigrininimo. Pastarasis laikmetis pasižymi socialinių profesijų išsigrininimu ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse – atitinkamai turėtų išsigrininti socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų rengimo modeliai [9; 13; 14; 15].

Nors socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimas Lietuvoje prasidėjo beveik kartu su šalies nepriklausomybės atkūrimu, tačiau pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų veiklą, šių specialistų rengimą ir atestaciją, buvo patvirtinti tik nuo 2000 metų: *Socialinio darbuotojo rengimo standartas* (2000), *Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija* (2001), *Socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai* (2001), *Socialinio pedagogo rengimo standartas* (2002), *Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai* (2004), *Socialinių darbuotojų atestavimo tvarkos aprašas* (2005) ir kiti.

Tačiau šie dokumentai atsirado ne tuščioje vietoje – gerokai anksčiau buvo patvirtinti įvairūs laikinieji dokumentai, pvz., *Socialinių darbuotojų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimo tvarka* (1998), *Laikinieji socialinių pedagogų kvalifikaciniai reikalavimai* (1999).

Minėtų reglamentų atsiradimui ir jų turiniui didelės įtakos turėjo prasidėjęs socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų profesijų įsitvirtinimas Lietuvoje. Stiprų impulsą socialinio darbuotojo profesijos įsitvirtinimui davė 1996 m. priimtas LR Socialinių paslaugų įstatymas, kuris įteisino socialinio darbuotojo profesiją ir reglamentavo socialinių paslaugų teikimo tvarką. Nuo to laiko sparčiai pradėjo augti socialinių darbuotojų skaičius, kuris dabar jau siekia apie 5 tūkst.

Socialinio pedagogo institucija Lietuvoje įsteigta dar prieš nepriklausomybės atkūrimą. 1989–1992 m. TSRS Pedagogikos mokslų akademija vykdė eksperimentą „Mokykla – mikrorajonas“, kuriame dalyvavo per šimtą ugdymo, kultūros, sveikatos, bendruomenių institucijų iš penkių buvusios Sąjungos respublikų: Rusijos, Ukrainos, Lietuvos, Baltarusijos ir Moldovos. Svarbų vaidmenį tarptautiniame eksperimente suvaidino VPU profesorius B. Bitinas. Profesorius ne tik nuolat aktyviai dalyvavo šiame eksperimente, bet drauge su Rusijos mokslininke V. Bočarova 1990 m. dalyvavo labai svarbaus dokumento „Moksleivių socialinio ugdymo koncepcijos“ kūrimo. Ši koncepcija tapo pagrindu steigiant socialinių pedagogų pareigybes, plėtojant socioeducacinį darbą bendruomenėje.

Moksleivių socialinio ugdymo koncepcijoje profesorius B. Bitinas ir V. Bočarova (1990) ypač akcentavo tai, kad į vaikų socioeducacinį ugdymą turi aktyviai įsijungti šeima, įvairios institucijos mikrorajono, NVO, valstybinės įstaigos.

B. Bitinas koncepcijoje teigia, jog ugdymo institucijų pedagogų vaidmuo vaiko socialinių ryšių ir aktyvios socialinės pozicijos ugdyme yra itin svarbus ir perspektyvus kuriant darnią pilietinę visuomenę.

Minėto eksperimento metu eksperimentinėse mokyklose buvo įvesti socialinių pedagogų ir sociokultūrinės veiklos animatorių etatai. Šios pareigybės tuometinio

Švietimo ir kultūros ministro įsakymu buvo įsteigtos dviejose Lietuvos mokyklose (Kauno Palemono vidurinėje ir Kėdainių akademijos vidurinėje), kurioms vadovavo dr. I. Leliūgienė ir dr. R. Lengvinas. Po du su puse metų trukusio mokslinio eksperimento, socialinių pedagogų etatai bendrojo lavinimo mokyklose buvo įvedami tik aktyviausių mokyklų vadovų pastangų dėka. ŠMM duomenimis, 1997 m. bendrojo lavinimo mokyklose dirbo 40 socialinių pedagogų, 1998 m. – 57. Socialinio pedagogo profesijos įsitvirtinimui didelės reikšmės turėjo 2001–2005 m. įgyvendinta vyriausybė socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo / ugdymo įstaigose programa, pagal kurią buvo įsteigta 800 socialinių pedagogų etatų.

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklo susikūrimas ir plėtra

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklas pradėjo kurtis nuo pat pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metų ir šiuo metu išsiplėtojo į visą šalį apimančią, kokybiškai progresuojančią sistemą.

Socialinio darbo krypties magistro lygmens programos, kai studijų programų absolventams suteikiamas socialinio darbo magistro laipsnis, vykdomos šešiuose universitetuose: Klaipėdos, Mykolo Romerio, Šiaulių, Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Vilniaus pedagoginiame universitetuose. Keturiuose iš šių universitetų (Klaipėdos, Mykolo Romerio, VDU ir Vilniaus) minėtų studijų programų absolventams suteikiamas tik socialinio darbo magistro laipsnis (be jokios profesinės kvalifikacijos). VPU suteikia ne tik socialinio darbo magistro laipsnį, bet ir socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją, o ŠU programa vadinasi „Socialinė pedagogika“ ir jos absolventams suteikiamas socialinio darbo magistro laipsnis bei socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija.

Socialinio darbo bakalauro lygmens programos vykdomos tuose pačiuose universitetuose, kaip ir magistrantūros programos, taip pat ir Lietuvos kūno kultūros akademijoje. Nors visi septyni universitetai teikia socialinio darbo bakalauro laipsnius, tačiau programų pavadinimai ir teikiamos profesinės kvalifikacijos yra gana skirtingos. Du universitetai (VDU ir Mykolo Romerio) teikia tik bakalauro laipsnį be profesinės kvalifikacijos. Klaipėdos universitetas teikia socialinio darbo bakalauro laipsnį ir socialinio darbuotojo profesinę kvalifikaciją. VPU ir LKKA vykdomos programos įvardytos „Socialinė pedagogika“ ir teikiamos socialinio darbo bakalauro laipsnis kartu suteikiant socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją. Šiaulių universiteto studijų programa vadinasi „Socialinė pedagogika ir psichologija“, teikiamas socialinio darbo bakalauro laipsnis kartu suteikiant socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją.

Socialinio darbo krypties neuniversitetines progra-

mas vykdo aštuonios kolegijos: Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Utenos, Šiaulių, Panevėžio, Žemaitijos kolegijos, VšĮ „Kolpingo kolegija“. Visų neuniversitetinių socialinio darbo studijų programų absolventai įgyja socialinio darbuotojo profesinę kvalifikaciją, bet neįgyja bakalauro laipsnio.

Lietuvoje nemažai aukštųjų mokyklų rengia socialinius pedagogus, vykdydamos edukologijos krypties socialinės pedagogikos studijų programas. Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programos, suteikiant absolventams edukologijos magistro laipsnį, šiuo metu vykdomos KU, ŠU ir KTU. VPU ir KTU socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programos vykdomos kaip edukologijos magistrantūros studijų programos atšakos. Socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją šių programų absolventams nesuteikiama.

Socialinės pedagogikos pagrindinių studijų programa, kai absolventams suteikiamas edukologijos bakalauro laipsnis, vykdomos Lietuvos kūno kultūros akademijoje ir trijuose universitetuose: Vilniaus pedagoginiame, Klaipėdos ir Šiaulių. Kauno technologijos universitete vykdoma socialinės edukologijos pagrindinių studijų programa. O Šiaulių universitete vykdoma socialinės pedagogikos ir psichologijos pagrindinių studijų programa. Visų šių studijų programų absolventams suteikiama ir socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija.

Pažymėtina, kad socialinių pedagogų rengimas universitetuose prasidėjo nuo „jungtinių“ (dvigubų) programų, t. y. socialinius pedagogus rengiančios programos nebuvo atskiros ir savarankiškos – jos buvo sujungtos su kokia nors kita studijų programa. Kaip buvo minėta, dar 1990 m. Vilniaus pedagoginiame universitete pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo priimti studentai į socialinės pedagogikos programą. Tai buvo „jungtinė“ programa – istorijos ir socialinės pedagogikos. Buvo išleistos dvi tokių specialistų laidos. Šios naujos studijų programos sumanytojas ir kūrėjas – VPU profesorius B. Bitinas, kuris turėjo ne tik didelį autoritetą tarptautiniu mastu (vienas iš eksperimento „Mokykla–mikrorajonas“ mokslinių vadovų), bet ir didžiulį mokslinį įdirbį ugdymo mokslo srityje. Lygiagrečiai su profesorius B. Bitino iniciatyva, sudvejintų profesijų – socialinio pedagogo-psichologo ir socialinio pedagogo-anglų kalbos mokytojo – specialistus pradėjo rengti Minsko M. Tanko pedagoginis universitetas. Ši programa gyvuoja ir šiaudien. Klaipėdos universitetas taip pat socialinių pedagogų rengimą pradėjo nuo „jungtinės“ studijų programos – ši programa vadinosi „Vaikystės pedagogika su socialinės pedagogikos specializacija“. Studijų programa buvo pradėta vykdyti 1994 m. ir priėmimas į šią programą buvo vykdomas iki 2003 metų. Programos absolventai įgydavo edukologijos bakalauro laipsnį ir dvi profesines kvalifikacijas: pradinį klasių mokytojo bei socialinio peda-

gogo. Toks VPU ir KU apsisprendimas vykdyti jungtines dvigubas programas buvo grindžiamas nuostata, jog savarankiškos Socialinės pedagogikos programos vykdyti reikia specialių sąlygų, t. y. turi susiformuoti dėstytojų branduolys, turi būti apgintos disertacijos (edukologijos krypties socialinės pedagogikos atšakoje), turi atsirasti mokslinės ir metodinės literatūros, susiformuoti aiškesnė socialinių pedagogų rengimo koncepcija. Tokia nuostata pasiteisino, nes iš tiesų abiejuose universitetuose išaugo mokslininkų potencialas, susiformavo kompetentingos dėstytojų komandos. Pagausėjo mokslinės ir metodinės literatūros (autoriai: J. Vaitkevičius, I. Leliūgienė, L. Rupšienė, D. Alifanovienė, B. Bitinas, G. Kvieskienė ir kt.), vis aiškesnė darėsi socialinių pedagogų rengimo koncepcija. Tad natūralu, kad visos jungtinės dvigubos programos vėliau inspiravo naujų savarankiškų socialinės pedagogikos programų kūrimąsi.

Nuo 2000 iki 2003 m. pagal neuniversitetines studijų programas socialinius pedagogus pradėjo rengti šešios kolegijos: Utenos, Klaipėdos, Marijampolės, Vilniaus, Kauno ir Panevėžio.

Per šešiolika nepriklausomybės metų Lietuvoje nuosekliai buvo plečiamas ir stiprinamas socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklas: vis daugiau universitetų ir kolegijų įsijungė į specialistų rengimą, daug dėmesio buvo skiriama studijų programų projektavimui ir kokybiškam įgyvendinimui, išaugo dėstytojų mokslinis potencialas, nemažas būrys universitetų jaunųjų mokslininkų apgynė daktaro disertacijas (R. Braslauskienė, R. Butkevičienė, R. Čepukas, I. Dirgelienė, I. Jonutytė, R. Jurkuvienė, V. Ivanauskienė, J. Kašalynienė, G. Liaudinskienė, J. Pivorienė, R. Prakapas, L. Rupšienė, J. Ruškus, D. Snieskienė, I. Svirskaitė, E. Štuopytė, I. Tilindienė, A. Urbonienė, R. Vaičekauskaitė, A. Kaušlylienė ir kiti), atsirado šios srities profesorių, parengta metodinė literatūra, vadovėliai, išleistos originalios monografijos, moksliniai ir metodiniai straipsniai, pagerintos materialinės studentų studijų sąlygos. Pažymėtinas ir reikšmingas Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų vaidmuo socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklo kūrime. Pozityvu, kad abi šios ministerijos rengdamos socioeducacinį darbą įteisinančius dokumentus į darbo grupes pakvietė įvairių universitetų mokslininkus: B. Bitiną, E. Giedraitienę, G. Kvieskienę, L. Rupšienę, D. Alifanovienę, R. Čepuką, N. Večkienę, A. Bagdoną ir kt.

Socialinių profesijų specialistų rengimo tinklo kūrimasis ir plėtra Lietuvoje buvo akivaizdžiai patiprinti iš kitų Europos Sąjungos šalių ir JAV. Ši parama buvo įvairialypė: mokymo kursai, konferencijos, seminarai, studentų, dėstytojų ir specialistų keitimasis pagal Socrates / Erasmus programas, iš užsienio atvykstančių dėstytojų paskaitos, mokslinės-metodinės literatūros siuntos ir pan.

Socialinių darbuotojų rengimui ypač reikšmingą įtaką padarė užsienio valstybių parama per tarptautinius projektus, kaip antai, 1998 m. Helsinkio ir Laplandijos universitetų finansuojamas projektas „Socialinių darbuotojų rengimas Lietuvoje“, 2000 m. Leonardo programa „Socialinio darbo mokymo standartas kolegijoms“, 1998–1999 m. Phare, Olandijos ir Norvegijos programa „Socialinio darbo mokymo programa Utenos medicinos mokykloje“. Socialinių pedagogų rengimą padėjo tobulinti 1996–1999 m. vykdoma Tempus programa „Tarpdisciplininis socialinių pedagogų rengimas“, kurioje dalyvavo Klaipėdos ir Šiaulių universitetai, Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo ministerijos, Anglijos Mančesterio Metropoliteno ir Švedijos Kristiansrado universitetai. Vilniaus pedagoginio universiteto bendradarbiavimas su JAV Indianos universiteto Socialinių studijų ugdymo centru ir Kalabaso universiteto Pilietinio ugdymo centru padėjo sustiprinti VPU studijuojančių būsimųjų socialinių pedagogų pilietinio demokratinio rengimo kryptį. Pirmosios socialinio darbo krypties magistrantūros studijų programos atsiradimą VDU inspiravo ir parėmė JAV universitetai ir jų dėstytojai (D. Druckeris, R. Kulys, R. Constable, D. Harrisonas, W. Wilsonas, L. Valčiukas) ir JAV Vyskupų konferencija bei Lietuvos Caritas (tuo metu – generalinė direktorė sesuo dr. A. Pajarskaitė).

Svarbų vaidmenį socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklo kūrimo ir plėtotėje suvaidino ir tarptautinės organizacijos: FESET (*European association of training centres for socio-educational care work*), ECSPRESS (*European Consortium of Social Professions with Educational and Social Studies*), TISSA (*The international 'Social Work & Society' Academy*). Dalyvavimas šių tarptautinių organizacijų veikloje suteikė galimybę Lietuvos aukštosioms mokykloms, rengiančioms socialinius darbuotojus / socialinius pedagogus, užmegzti ryšius su užsienio aukštosiomis mokyklomis, išplėtoti studentų ir dėstytojų akademinis pasikeitimus, susipažinti su jų patirtimi, kūrybingai ją pritaikyti savo veikloje ir taip siekti naujos kokybės specialistų rengime. Ypač aktyvią poziciją dalyvaujant FESET ir ECSPRESS veikloje užima KTU Edukologijos institutas. Pažymėtinas ir minėtų organizacijų lyderių (H. U. Otto, W. Lorenzo, F. Seibelio, H. Troncardo, B. Coppino, Chr. Labonte-Roseto, O. Chytilio ir kitų) vaidmuo – jie neabejotinai padėjo Lietuvos aukštosioms mokykloms įsijungti į europinę socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo erdvę ir padėjo ieškoti savo kelio šių specialistų rengime. Pažymėtina naujo elektroninio mokslinio žurnalo *Social Work & Society* reikšmė – šio žurnalo prieinamumas ir aukštas mokslinis lygis atvėrė galimybes mūsų šalies studentams ir dėstytojams susipažinti su moderniąja socialinio darbo teorija ir praktika bei publikuoti savo darbus.

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo problemos ir jų sprendimo perspektyvos

Šiandien Lietuvoje, kaip ir kitose piliečių grove besirūpinančiose valstybėse, vis labiau įsitvirtina palaikančios pilietinės visuomenės stiprinimo idėja. Suvokiama, kad aktyvus visų piliečių (tarp jų ir socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų) įsijungimas į socialinių problemų sprendimą padeda stiprinti pilietinę visuomenę. Šiame kontekste išryškėja ir naujas iššūkis, kuris metamas šalies aukštosioms mokykloms – tobulinti profesionalų rengimą, kurie gebėtų prisijungti prie palaikančios pilietinės visuomenės stiprinimo.

Šis iššūkis suponuoja ir naujų aktualių klausimų ir problemų iškilimą.

N. Večkienė (2001) identifikuoja tris profesinio rengimo problemas (universalumo ir specifiskumo derinimas, visuomenės organizacijų decentralizavimas, finansinių, socialinių bei psichologinių veiksnių derinimas), kurios grindžiamos profesinio rengimo koncepcijos idėja – ugdyti profesionalą ir pilietį.

Prie problemų, kurios reikalauja atitinkamo įvertinimo socialinių profesijų rengimo Lietuvoje perspektyvos kontekste, galima priskirti šias:

1. Socialinių profesijų specialistų rengimas reikalauja didesnio dėmesio, paklausos ir pasiūlos reguliavimo iš Švietimo ir mokslo ministerijos pusės bei iš Darbo biržos. Lietuvos aukštosios mokyklos vadovaujasi savo interesais ir dažnai socialinio darbo programa tampa tiesiog produktu, kurį šiandien noriai perka. Šiandien jau kalbame apie šių profesijų galimą perprodukciją. Labai trūksta socialinių darbuotojų klientų priežiūrai namuose, tačiau baigę kolegijas absolventai nenoriai dirba tokį darbą. Nematydami perspektyvos siekti karjeros socialiniame darbe daugelis gabių universitetų absolventų jau nebesirenka gilinamųjų socialinio darbo magistratūros studijų. Jie, turėdami socialinių mokslų srities bakalauro laipsnį, tolimesnėms studijoms renkasi rinkodaros vadybą, viešąjį administravimą, teisę ar kitas studijų programas. Į socialinio darbo magistratūros studijas po bakalauro studijų noriau ateina kitų specialybių studentai arba socialinio darbo praktikai, kurie siekia aukštesnės profesinės kategorijos ir turi kitos mokslo srities diplomą. Tai gimdo tam tikrą paradoksą – kuo labiau tobuliname studijų programas, tuo daugiau absolventų neateina į socialinio darbo rinką. Socialinių pedagogų didžiuosiuose Lietuvos miestuose jau retai kada trūksta. Tai suponuoja ir socialinių profesijų statuso problemą. Patraukli turėtų atrodyti idėja rengti socialinius pedagogus – užsienio kalbų mokytojus, kurie galėtų dirbti su pabėgėliais ir migrantais arba įsijungti į tarptautinį socialinį darbą.

2. Konkurencija ar bendradarbiavimas? Manytume, kad bendradarbiavimas yra pats geriausias būdas spręsti socialinių profesijų tobulinimo problemą. Lietuva maža.

Daugelis universitetų pradėjo savo programų rengimą ir realizimą turėdami įdirbį atitinkamoje srityje (pvz., specialiojoje pedagogikoje, vadyboje, teisėje). Tas įdirbis galėjo atskleisti mokyklos specifiškumą ir dar labiau ją sustiprinti, tačiau taip neatsitiko. Todėl dabar Lietuvos mokyklos dažniausiai išleidžia specialistus – generalistus. Čia vėl išryškėja rinkos požiūris į programą, nes, nepaisant perprodukcijos grėsmės, šios specialybės pritraukia labai didelį studentų skaičių.

Kaip vieną iš bendradarbiavimo formų, socialinių profesijų programų koordinacijos ir reguliacijos kontekste, galima įvardyti Socialinio darbo mokyklų asociacijos steigimą. Ši idėja jau ne nauja. Dar 1994 m. V. Goštautas (VDU) inicijavo tokios organizacijos steigimą (buvo parengti nuostatai, susibūrė iniciatyvi akademinė bendruomenė), tačiau dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių ji taip ir nebuvo įsteigta. Tokios organizacijos Lietuvoje įsteigimas leistų artimiau ir profesionaliau bendrauti nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Šiandien, be tam tikrų išimčių, bendradarbiaujame labiau asmeninių kontaktų bei bendrų projektų lygmenyje, tai yra – fragmentiškai.

3. Kaip vieną iš labai svarbių problemų, rengiant socialinių profesijų specialistus, galima įvardyti ir praktikos trukmės ir kokybės stoką universitetinio aukštojo mokslo programose. Socialinės profesijos grindžiamos žiniomis, mokėjimu bei įgūdžiais. Pasak P. Jucevičienės (2001), socialinis darbas grindžiamas veiklos mokslo koncepcijomis: žinojimas veikloje (*knowing-in-action*), refleksija veikloje (*reflection-in-action*) ir žinios veikloje (*knowledge-in-action*), kurių esmė yra žmogaus veiklos kūrimas ir jos įgyvendinimas per santykius su kitais žmonėmis. *Supervizijos* įsitvirtinimas socialinių profesijų specialistų rengimo programose sustiprintų praktikos turinį. *Supervizijos* įsitvirtinimui įtakos turėjo Vokietijos (Munsterio universitetas) mokslininkų 2-ųjų metų mokymai VDU, kurių metu buvo parengti pirmi profesionalūs *supervizoriai* Lietuvoje. Šios patirties kontekste Lietuvoje gali gimti ir nauja socialinio darbo specializacija ar net specialybė. *Supervizija* sutvirtintų ir praktikos vadovų institucijose pozicijas. Pastaraisiais metais jau pastebimas geresnis praktikos vadovų institucijose pasirengimas vadovauti praktikai (jose vis daugėja socialinio darbo ir socialinės pedagogikos studijų programų absolventų) ir jų pozityvesnis požiūris į studentus, atliekančius praktiką. Dar ne visuose universitetuose išspręsta praktikos vadovų apmokėjimo ir bendradarbiavimo tarp dėstytojų ir praktikų problema.

4. Viena iš aktualių socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo problemų išlieka studentų mokymosi motyvacija, kuri daro įtaką jų mokymuisi, žinių ir įgūdžių įsisavinimui, taip pat ir būsimosios profesinės veiklos kokybei. Vis daugiau mūsų studijų programose

studijuoja studentų, kuriems svarbu gauti aukštojo mokslo diplomą ir kurie neketina dirbti pagal įgytą specialybę. Aukštųjų mokyklų uždavinys – formuoti studentų profesinę motyvaciją studijų procese. 2005 m. KTU buvo apginta šiuo požiūriu reikšminga A. Urbonienės disertacija (vadovė I. Leliūgienė), kurioje identifikuoti edukaciniai veiksniai, stimuliuojantys Lietuvos, Švedijos ir Baltarusijos studentų motyvaciją pasirinktai socialinio darbuotojo / socialinio pedagogo profesijai. Jos tyrimo rezultatų pritaikymas galėtų padaryti pozityvų poveikį socialinių profesijų specialistų rengimui.

5. Vis dar aktuali aukštos kvalifikacijos dėstytojų problema, ypač turinčių mokslinio darbo organizavimo kompetenciją. Jau keletas metų diskutuojame apie socialinio darbo doktorantūros įsteigimą Lietuvoje, bet kol kas būsimieji socialinio darbo mokslo daktarai mokosi užsienio aukštosiose mokyklose. Kol neturime socialinio darbo mokslo daktarų – problemiška realizuoti socialinio darbo magistrantūros studijų programas, nes neįmanoma patenkinti *Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų* (2005) reikalavimą, kad ne mažiau kaip 20 proc. gilinamojo lygio dalykų turi dėstyti profesoriai. Šiandien dar galima pasiteisinti, kad tai naujų profesijų programos, o rytoj?

Išvados

Socialiniai ir ekonominiai pokyčiai, įvykę Lietuvoje 1991 m. atkūrus Nepriklausomybę, ir jų metu atsiradusios socialinės problemos, paskatino socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo būtinybę. Studijų programų, pagal kurias buvo rengiami socialiniai darbuotojai / socialiniai pedagogai, kūrimas vyko socialinės reformos, socialinių paslaugų infrastruktūros bei teisinės bazės formavimosi kontekste.

Šiuo metu specialistų rengime įsitvirtino nuostata, kad socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas yra integralios ir viena kitą papildančios profesijos. Diskutuojama ne dėl šių profesijų praktinės veiklos, bet dėl jų akademinio ir mokslinio statuso.

Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo reglamentavimas Lietuvoje vyko palaipsniui ir šis procesas tęsiasi. Pozityviai vertintina tai, kad šiuo metu socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų veiklą reglamentuoja nemažai dokumentų, kurie atspindi bendrus akademinis bei praktinius susitarimus ir kurie įneša vis daugiau aiškumo į specialistų rengimą. Socialinių profesijų specialistų rengimo reglamentavimas padėjo pereiti nuo stichiško ir beveik nevaldomo prie labiau suderinto ir sistemaiškai valdomo socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo.

Lietuvoje nuo 1991 iki 2006 m. susikūrė ir sustiprėjo socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo tinklas. Šiuo metu minėtus specialistus rengia septynios

universitetinės aukštosios mokyklos ir aštuonios neuniversitetinės (kolegijos), esančios įvairiuose šalies regionuose – taigi studijų programos yra lengvai prieinamos įvairių šalies regionų žmonėms ir tenkina visų šalies regionų poreikį socialinių profesijų specialistų rengimui. Beveik visos aukštosios mokyklos rengia ir socialinius darbuotojus, ir socialinius pedagogus. Specialistų rengimas vyksta pagal universitetines ir neuniversitetines studijų programas socialinio darbo ir edukologijos studijų kryptyse.

Pilietinės visuomenės stiprinimas šalies aukštosiomis mokykloms, rengiančioms socialinius darbuotojus / socialinius pedagogus, meta naujus iššūkius ir išryškina naujas problemas: socialinių darbuotojų pasiūlos / paklausos disbalansą, konkurenciją ir bendradarbiavimą, studentų motyvacijos, aukštos kvalifikacijos dėstytojų stoką, praktikos (ypač universitetuose) trukmę ir kokybę.

Literatūra

1. Bagdonas A. Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai // Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. – Nr. 1, 2001, p. 10–56.
2. Čepukas R. Socialinių pedagogų neuniversitetinio rengimo tendencijos ir jų įvertinimas Lietuvoje: daktaro disertacija. – Klaipėda: KU, 2005.
3. Friedlander W. A. Introduction to Social Welfare. 5-th ed. – Englewood Cliffs, N.J.; Prentice Hall, 1980.
4. Grigas R. Sociologinė savivoka. – Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas: Rosma, 2001a.
5. Grigas R. Tautinė savivoka. – Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas: Rosma, 2001b.
6. Jucevičienė P. Integruotas požiūris į socialinio darbo teoriją ir praktiką – XXI a. iššūkis žmonėms atsakas. Plenarinio posėdžio pranešimas, skaitytas tarptautinėje ECSPRESS konferencijoje „Socialinės profesijos socialinei Europai – kelias į ateitį“, vykusiame Kaune 2000 m. rugsėjo 7–10 d.
7. Jurkuvienė J. Socialinio darbo mokyklos kaip socialinės novacijos Lietuvoje: daktaro disertacija. – Kaunas: VDU, 2003.
8. Iatridis D. Social Policy. Institutional Context of Social Development and Human Services. – Brooks / Cole Publishing Company Pacific Grove, California, 1994.
9. Leliūgienė I. Socialinių darbuotojų rengimo europinės tendencijos XXI amžiaus pradžioje // Socialiniai mokslai. – Nr. 4, 2001, p. 45–49.
10. Leliūgienė I., Majauskienė L., Baršauskienė V. Ausbildung für Soziale Berufe in Litauen // Ausbildung für soziale Berufe in Europa: Berichte und Materialien aus Wissenschaft und Praxis: Band 1: Mit Beiträgen über Island, Estland, Litauen, Großbritannien, Deutschland, Österreich, Serbien, Türkei und Portugal / Hrsg. F. Hamburger, S. Hirschler, G. Sander, M. Wöbcke. – Frankfurt am Main: ISS-Eigenverlag, 2004, p. 29–66.
11. Morkūnienė J. Humanizmas: filosofinės teorijos metmenys. – Vilnius: Leidybos centras Baltic ECO, 1995.
12. Paluckienė J. Socialiai kritinės grupės kuriant gerbusio valstybę // kn.: A. Česnavičius ir kiti. Socialinis struktūralizmas ir jo pažinimas. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999.
13. Seibel F. Social Work in Central and Eastern Europe // Social Work Education and Practice in Today's Europe / ed. Chr. Labonte-Roset, E. Marynowich-Hetka, J. Szmagalski. – Katowice, 2002.
14. Sunker H. Welfare, Democracy and Social Work / Education of Social Workers / ed. W. Warzywoda-Kruszynska, J. Krzyskowski. – Lodz, 2000.
15. Urbaniak-Zajac D. Conception of Professionalization of Social Professions // Education of Social Workers / ed. W. Warzywoda-Kruszynska, J. Krzyskowski. – Lodz, 2000.
16. Urbonienė A. Professional motivation of the studying socio-educational work specialties and educational preconditions of its development. Summary of Doctoral Dissertation. – Kaunas: Kaunas technological university, 2005.
17. Valantiejus A. Kritinis sociologijos diskursas: nuo pozityvizmo iki postmodernizmo. – Vilnius: VU leidykla, 2004.
18. Večkienė N. Pasirengimas socialiniam darbui kintančioje socialinėje aplinkoje. Konferencijos, skirtos socialinio darbo profesijos 10-mečiui Lietuvoje pranešimų rinkinys. – Utenos kolegija, 2001, p. 7–12.
19. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. – Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.
20. Битинас Б. П., Бочарова В. Г. и др. Социальное воспитание учащихся. Основные теоретические положения. – Москва, 1990.

Summary

Irena Leliūgienė, Elvyra Giedraitienė, Liudmila Rupšienė

TRAINING SOCIAL WORKERS / SOCIAL PEDAGOGUES IN LITHUANIA

Social – economic changes that took place in Lithuania after independence had been proclaimed, as well as social problems that surfaced in Lithuania at the time, caused the necessity of the training of social professions. Although the professions are rather old, Lithuanian higher and post –secondary schools (which later were reformed into colleges of non-university higher education) did not have any experience in the training of this type of specialists. That was a challenge for the system of higher education: to find the optimum model of training qualified social workers and social pedagogues who would meet the need of a changing civil activeness-oriented society for that type of specialists. A rather spontaneous process of drafting the study programmes in social work and social pedagogy started, inspired by enterprising scholars with substantial experience in the field of human socialization and with a good understanding of the significance of social professions for that time and for the future.

The aim of this article is to disclose the peculiarities of the training of social workers / social pedagogues in Lithuania. To achieve the aim, the following aspects shall be analyzed in the report: the problem of integrity of the profession of social worker/ social pedagogue; regulations of the training of social workers/ social pedagogues; the network and development of the network of schools that train social workers/ social pedagogues; problems and prospects of the training of social workers / social pedagogues in the context of establishment and enhancement of civil society.

Today in Lithuania one could state that social pedagogy and social work are two integral professions that supplement each other; the focus of discussions is not the practical activities of these social professions, but rather their academic and scientific status.

The regulation of the training of social workers / social pedagogues was a gradual process, and it has not finished yet. It is a positive fact that currently the activities of social workers / social pedagogues are regulated by a number of documents that reflect general academic and practical agreements and bring order into the train-

ing of specialists. The regulation of the training of social work specialists facilitated the transition from a spontaneous and nearly uncontrollable process to a more coordinated and systematically governed training of social workers / social pedagogues.

One can state that in the period of 1991–2006, a network of the training of social workers / social pedagogues in Lithuania has formed. At present, the said specialists are trained in seven universities and eight colleges in different regions of the country, thus, study programmes are easily accessible to the people in different parts of the country and meet the need for specialists of social professions of all the regions of Lithuania. Most of the named higher schools train both social workers and social pedagogues. Specialists are trained both in the university and non-university type study programmes in the fields of social work and educology.

Some problems in the training of social workers / social pedagogues were identified. The training of social professions calls for greater attention to the regulation of the demand and supply issue on the part of the Ministry of Education and Science and the Labour Exchange. As one form of cooperation, the establishment of the Association of Schools of Social Work can be named. The absence of such an organization in Lithuania impeded the communication and cooperation on the national and international levels. Currently, the cooperation is mainly based on personal contacts and joint projects. As one of the problems in the training of specialists of social professions, the deficit of practice in the university curricula should be named. Another topical problem in the training of social workers / social pedagogues that has to be solved is student motivation that influences their studies, the mastery of knowledge and skills, and the quality of future professional activity. Our study programmes get increasingly more students who do not intend to stay in the field of social work and are merely interested in getting a university degree. So far, the problem of the shortage of highly qualified academic staff, and especially of scholars able to act as research advisors, has remained topical.

*Kauno technologijos universitetas
Klaipėdos universitetas
Įteikta 2006 m. rugsėjo mėn.*